

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی تبریز

مرکز بهداشت استان

طرح

آمادگی و مدیریت بهداشت محیط

برای کاهش اثرات بلایا

تهیه و تنظیم :

گروه کارشناسان بهداشت محیط و حرفه ای معاونت بهداشتی دانشگاه علوم

پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی تبریز

بسمه تعالی

کشور عزیز اسلامی ایران یکی از هفت کشور بلا خیز دنیا میباشد، زلزله وسیل به عنوان مهمترین بلایای طبیعی کشور ما مطرح بوده و بلایای طبیعی و حوادث غیر مترقبه بعد از جنگها و نبردهای خانمانسوز شاید نخستین دغدغه ی خاطری است که خواب خوش بشریت را پریشان کرده و او را به چالش و چاره جویی وا داشته است، حوادثی که بواسطه غیر قابل پیشبینی بودن آنها ممانعت از بروز و وقوع آنها از قدرت بشر خارج بوده و بهترین کاری که بشر می تواند در این خصوص انجام دهد، این است که از خود مراقبت نموده و اطلاعات و تجاربی را که در طول تاریخ به دست آورده برای دفاع از خود و کاهش اثرات بلایا به کار گیرد.

فقط در سالهای ۱۳۳۶ الی ۱۳۷۰ بیش از ۱۵۰۰۰۰ نفر از هموطنان ما در اثر زلزله جان باختند و همچنین در چهل سال اخیر ۱۱۸۰ مورد سیل مهم در ایران گزارش شده است. اگر چه مطلقاً "آرزو مندیم هرگز میهن اسلامی و سرافرازمان دچار بحران و حوادث غیر مترقبه نشود اما چنین آرزویی دلیلی بر آن نیست که دیده دور اندیش خود را ببندیم و خود را به دست روزگار بسپاریم.

در جریان هر حادثه و بحرانی که به گروهی از مردم صدمه وارد می شود و آنها را از خانه و کاشانه خود بیرون میکشد نخستین مولفه، مدیریت بحران در عرصه بهداشت و درمان خواهد بود که موظف به پشتیبانی از حادثه دیدگان بوده و هر کدام از بخشهای درمان و بهداشت وظایف متعدد و مهمی بر عهده دارند.

باید توجه داشت که در کنار همه تجهیزات و امکانات مدرن و پیشرفته امدادی هنوز مهمترین مولفه، نیروی انسانی کاردان و کار آزموده است. کسانی که در زمان عادی آموزه های مهم بحران را آموخته و تمرین کرده اند.

افراد توانمند و مدبری که قادرند، با اتکاء بردانسته های خود و درنهایت خلوص و ایثار، جریان مخرب بحران را کنترل و به سوی رفع آن و رسیدن به آرامش نسبی مدیریت و رهبری نمایند.

یکی از فرایندها و مسئولیتهای مهم گروه بهداشت محیط مرکز بهداشت استان، برنامه ریزی، آموزش، تهیه امکانات و تجهیزات، سازماندهی نیروهای بهداشت محیط و حفظ آمادگی و توان عملیاتی نیروهای تحت امر خود در کلیه شهرستانها و مراکز بهداشتی و درمانی، در کاهش اثرات بلایای طبیعی و حوادث غیر مترقبه می باشد. که در ادامه به تفصیل ذکر خواهد شد.

مقدمه

کشور جمهوری اسلامی ایران از نظر موقعیت جغرافیایی در شرایطی است که در معرض انواع بلایای طبیعی از جمله زلزله، سیل، طوفان، سرمازدگی، آفات گیاهی، خشکسالی، تغییر سطح آب دریا و ... قرار دارد. بررسیهای به عمل آمده نشان می‌دهد بیشترین صدمات در ایران مربوط به وقوع زلزله و سیل بوده و از این نظر در دنیا ایران مقام دهم را دارا می‌باشد. براساس آمار موجود در ۹۰ سال گذشته در ایران صدها هزار نفر بر اثر بلایا کشته شده‌اند، که از این میزان ۷۶٪ بر اثر زلزله و ۶٪ بر اثر سیل و ۱۸٪ بر اثر سایر بلایا بوده است.

اگر شرایط اضطراری و خطرات و آسیب‌پذیری ناشی از آنها به شکل موثری مدیریت نداشته باشند، اهداف توسعه پایدار با مشکل روبرو خواهد شد. بدیهی است که با پیشرفت دانش و تکنولوژی، تنها راه موثر برای رسیدن به هدف پیشگیری از وقوع یا کاهش عوارض بلایای طبیعی، مسلح شدن به سلاح علم و به کارگیری آن در عرصه عمل است.

برنامه ریزان و کارشناسان و سیاست‌گذاران وزارت بهداشت و درمان بایستی به امر پیشگیری، آمادگی و مهم‌تر از آن کاهش ریسک بلایا توجه ویژه‌ای نموده و علاوه بر مباحث تئوری و آموزشی، برای عملی ساختن این آگاهیه‌ها در برنامه‌های جاری و درازمدت در کلیه سطوح آن اهتمام بیشتری بورزند. گروه بهداشت محیط و حرفه‌ای استان در این راستا، این مهم را در سرلوحه امور خود قرار داده و برای آن در حال برنامه‌ریزی می‌باشد.

تعاریف

سلامت

حالتی از رفاه کامل جسمی، روانی و اجتماعی است و صرفاً فقدان بیماری به معنای سلامت نمی‌باشد.

بساری از عوامل خطر از جمله عفونتها، تصادفات یا مصرف دخانیات آثار سوئی بر سلامت می گذارند. در این میان، بلایای طبیعی از جایگاه ویژه ای برخوردارند. هیچ عاملی به اندازه وقوع بلایا و فجایعی که با میزان زیادی مرگ و میر، آسیب های جسمی و تخریب همراه هستند، با مقوله سلامت در تقابل نمی باشند.

بحران

حوادثی است که در اثر رخدادها و عملکردهای طبیعی و انسانی به طور ناگهانی به وجود می آید، مشقت و سختی را به یک مجموعه یا جامعه انسانی تحمیل می کند و برطرف کردن آن نیاز به اقدامات اضطراری، فوری و فوق العاده دارد.

بحران ملی

بحرانی است که مقابله با آن خارج از توان مجموعه مدیریت بحران و امکانات یک استان باشد. سایر موارد به عنوان بحران استانی یا محلی محسوب می شوند.

پیشگیری

مجموعه اقداماتی است که پیش، هنگام و پس از وقوع بحران با هدف جلوگیری از وقوع مخاطرات یا کاهش آثار زیان بار آن انجام می شود [۴].

آمادگی

مجموعه اقداماتی است که توانایی جامعه - دولت و مردم - را در انجام مراحل مختلف مدیریت بحران افزایش می دهد. آمادگی شامل جمع آوری اطلاعات، پژوهش، برنامه ریزی، ایجاد ساختارهای مدیریتی، آموزش، تامین منابع، تمرین و مانور است. آموزش شامل آموزشهای همگانی، تخصصی، نهادهای مدنی، صنایع و حرف، رسانه های گروهی و صدا و سیما است.

مقابله

ارائه خدمات اضطراری به دنبال وقوع بحران است با هدف نجات جان و مال انسانها، تامین رفاه نسبی برای آنها و جلوگیری از گسترش خسارات. مقابله شامل امداد و نجات، بهداشت، درمان، تامین امنیت، ترابری، ارتباطات، تدفین، دفع مواد زائد جامد، دفع فاضلاب، مهار آتش، کنترل مواد خطرناک، سوخت رسانی، اطلاع رسانی و هشدار است.

هدف کلی

حفظ و ارتقای سطح سلامت آسیب دیدگان ناشی از بلایای طبیعی

هدف اختصاصی

ایجاد شرایط بهداشت محیطی از نظر:

- نظارت بر تامین سرپناه مناسب برای آسیب دیدگان
- دسترسی کافی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی
- کنترل بهداشتی مواد غذایی
- دفع بهداشتی فاضلاب، مدفوع و زباله
- مبارزه با حشرات و جوندگان
- تامین بهداشت روان

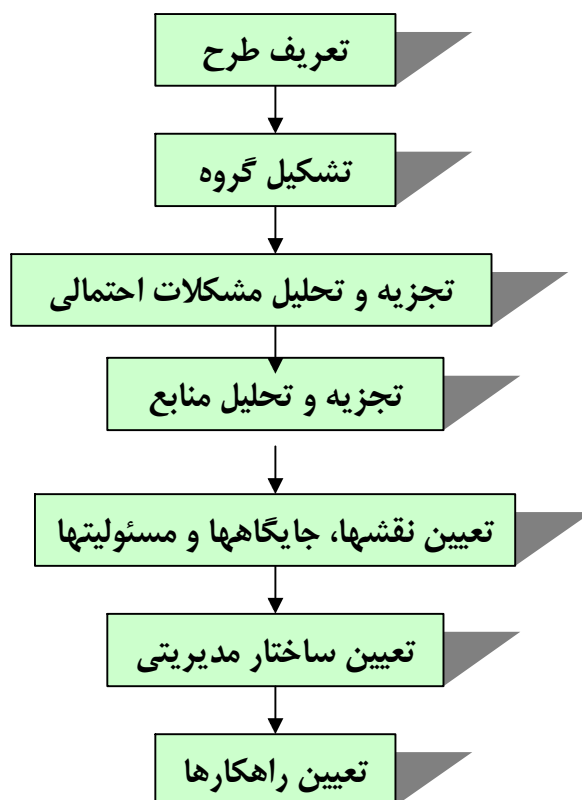
برنامه‌ریزی وضعیت اضطراری

یک برنامه وضعیت اضطراری، مجموعه‌ای از تدابیر جهت پاسخگویی و عادی سازی در وضعیت اضطراری است که متضمن توصیف مسئولیتها، ساختارهای مدیریتی، استراتژیها، منابع و مدیریت اطلاعات است. به طور کلی برنامه‌ریزی وضعیت اضطراری درباره حفظ جان، مال و محیط اطراف است.

پیش نیازهای این برنامه‌ریزی عبارتند از:

- شناخت اینکه مخاطرات و آسیب پذیری وجود دارد و وضعیت اضطراری می تواند اتفاق بیافتد.
- آگاهی جامعه و تصمیم گیرندگان به ضرورت یک برنامه مقابله با سوانح و منافع برنامه ریزی آن
- تضمین برنامه توسط ارگان و قانونگذار

فرایند برنامه ریزی وضعیت اضطراری شامل سلسله مراحل جهت تهیه یک برنامه وضعیت اضطراری است، که می تواند برای هر سازمان و یا فعالیت به کار برده شود. ذیلاً فرایند برنامه ریزی به صورت خلاصه ارائه و تعریف شده است.

فرایند برنامه ریزی مقابله با وضعیت اضطراری

تعرف طرح

اهداف کلی

- اهداف اختصاصی

- حیطة عمل

- معیار هدف نهایی
- اقداماتی که باید انجام شوند.
- طرحهایی فرضی وضعیت اضطراری که باید با دقت بررسی شوند.

مروری بر گروه برنامه ریز

- آیا نمایانگر واقعی جامعه هستند؟
- آیا اعضای آن آگاهی کافی در مورد جایگاه خود و موارد پاسخگویی دارند؟
- آیا در برنامه ریزی اقدامات پیشگیری، آمادگی مقابله و عادی سازی اوضاع دخیل اند؟
- آیا از موقعیت بالایی به قدر کافی برخوردار هستند؟
- قادر به همکاری و کمک با گروههای کاری هستند؟

تجزیه و تحلیل مشکل احتمالی

- فهرست نمودن مخاطرات و مشکلات احتمالی
- تعیین علل
- تعیین راهکارهای پیشگیرانه
- تعیین راهکارهای مقابله‌ای و عادی سازی اوضاع
- شناسایی وقایع تهدید کننده راهکارهای تعریف شده

تجزیه و تحلیل منابع

- نیروی انسانی (دانش، تجربه و مهارتها)
- تجهیزات
- تسهیلات
- مواد
- بودجه

توصیف نقشها و مسئولیتها

- هرکس می‌داند چه باید بکند؟

- هرکس می‌داند بقیه چه باید بکنند؟
- تمام اقدامات ضروری و موردنیاز به افراد حقیقی یا حقوقی اختصاص یافته است؟

ساختار مدیریت بهینه

- فرمان، کنترل و هماهنگی تعریف شده است.
- سازمانها و افراد رهبر مشخص می‌شوند.
- تمرکز بر انجام کار است نه چگونگی انجام آن.

ساختار احتمالی مدیریت در سطح استان و یا شهرستان:

- ارتباطات
- پلیس، شناسایی و امنیت
- جستجو و امداد و نجات
- بهداشت و درمان
- خدمات رفاهی و مددکاری
- حمل و نقل و شریانهای حیاتی

راهکارها و نظامها:

- شامل بخشهای ششگانه ارتباطات، پلیس، امنیت و شناسایی، جستجو و نجات، بهداشت و درمان، مددکاری و رفاه اجتماعی و حمل و نقل و شریانهای حیاتی می‌باشد.

جنبه های کلیدی: مدیریت اطلاعات، مدیریت منابع، مدیریت جمعیت (تخلیه) و

مدیریت مواد خطرناک (شیمیایی)

سازماندهی و نیازهای بهداشت محیط

✓ جایگاه تشکیلاتی، وظایف سازمانی و نیازهای بهداشت محیط در کاهش

اثرات بلایای طبیعی

بهداشت محیط همه عوامل محیطی موثر بر سلامتی انسان و هر بیماری با اتیولوژی محیطی را در بر می گیرد. بهداشت محیط بر عوامل بیماریزا و بیماریهای ناشی از آنها در سطح جامعه اشاره می نماید، تا فرد فرد بیماران. به عبارت دیگر در بهداشت محیط جامعه جایگزین فرد بیمار شده، مورد مطالعه قرار می گیرد. هدف اصلی بهداشت محیط مطالعه عوامل عفونی محیطی و اثرات آنها بر جامعه است. تخریب زندگی، تخریب منابع آبی، آلودگی آب و مواد غذایی و آلودگی محیط و نیز برهم زدن اکولوژی و نظم طبیعی و وفور حشرات و جوندگان از جمله مواردی است که در بحرانها ایجاد شده و سلامت انسانها را تهدید می نمایند. در اینجا است که نقش و رسالت بهداشت محیط که در واقع کنترل عوامل محیطی موثر بر سلامت انسانهاست، ایجاب می کند تا در راستای کاهش اثرات بلایا جایگاه واقعی خود را شناخته و با آگاهی از وظایف خود و با آمادگی نسبت به انجام این رسالت خطیر در مدیریت بحران، نیروهای خود را سازماندهی کرده و امکانات مورد نیاز را از پیش آماده سازد.

در هنگام وقوع بلایا برحسب نوع بلا، شدت، میزان آمادگی، زمان و بسیاری عوامل دیگر، خسارت جانی و مالی آن متفاوت بوده و دامنه این میزان می تواند از یک آسیب جزئی تا مرگ و میر انسانی ادامه داشته باشد. اگرچه تمامی اثرات بلایا مهم می باشند، ولی مهمترین این اثرات خسارات جانی بویژه مرگ و میر می باشد که تعدادی در زمان وقوع بحران و تعدادی بعد از وقوع بحران اتفاق می افتد.

نیروی انسانی مجربی که در این راه انجام وظیفه می نمایند شامل کارشناسان، کاردانان و تکنسین ها و بهورزان آموزش دیده خواهند بود که به طور روزمره وظایف نظارت بر بهداشت آب، بهداشت مواد غذایی، دفع مواد زاید و ... را برعهده داشته و نقش موثری را در تامین و حفظ سلامت مردم ایفا خواهند نمود.

در مدیریت بحران نیروهای بهداشت محیط در دو گروه زیر سازماندهی می‌گردند:

گروه اول: نیروهای ستادی بهداشت محیط؛ که برای هر شهرستان از بین کارشناسان و مهندسين مجرب و کارآزموده بهداشت محیط مراکز بهداشت شهرستانها، ترجیحاً از کارشناسان مسئول گروه انتخاب می‌شوند.

گروه دوم: از بین کارشناسان، کاردانان، تکنسین های مستقر در مراکز بهداشتی درمانی انتخاب می‌گردند که زیر نظر کارشناسان و نیروهای ستادی بهداشت محیط؛ انجام وظیفه می‌نمایند.

شرایط اعضای تیم های بهداشت محیط:

- کارشناس، کاردان و یا تکنسین بهداشت محیط رسمی با اولویت کارکنان مرد
- حتی‌الامکان بومی منطقه بوده و امکان دسترسی سریع به آنها وجود داشته باشد.
- انگیزه لازم برای درگیر شدن در موضوع و انجام خدمت داوطلبانه در شرایط بحرانی را داشته باشند.
- آموزشهای لازم را دیده باشند.
- تجهیزات لازم را در حداقل زمان ممکن بتوانند در اختیار بگیرند.

با توجه به وسعت و جمعیت هر شهرستان و نیز تعداد پرسنل شاغل، تعداد تیمها برای هر شهرستان به شرح زیر تعیین می‌گردد (تعداد نفرات تیم ها دو نفر تعیین می‌گردد و برای هر شهرستان یک نفر به عنوان مسئول هماهنگی، برنامه ریزی، آموزش و ... تیم‌ها انتخاب می‌گردد):